

Uygarlık Bir Hata mıydı?

Richard Heinberg

1997

İçindekiler

İkelcilik Nedir?	4
Uygarlık Nedir?	5
Yabani Benlik/Evcil Benlik	6
Sağlık: Doğadan mı Suni mi?	6
Spiritüellik: Çiğ mi yoksa Pişirilmiş Bir Şey mi?	7
İktisat: Bedelsiz mi yoksa Bir Bedeli mi Var?	8
Hükümet: Tabandan Tepeye mi Yoksa Tepeden Tabana mı? . .	9
Uygarlık ve Doğa	10

Medenileşmemiş bir kişinin gözüyle bakıldığında, bu düşüncenin ironik olduğu görülecektir. Nihayetinde bizler, gezegendeki en medeni insanlardan bazıları olarak, medeniyetin kendisinin bir hata olup olmadığını mümkün olan en medeni şekilde masaya yatırmaktayız. Yurttaşlarımızın büyük çoğunluğu tartışmamızı ironik olmanın yanı sıra muhtemelen rahatsız edici ve anlamsız bulacaktır: sonuçta, arabalar, elektrik ve televizyonla büyümüş hangi insan evi olmadan yaşayacağı ve yalnızca yabancı gıdalarla hayatta kalacağı fikrinden hoşlanır ki?

Bununla birlikte, sözlerimizin en azından bir kısmının ironik, rahatsız edici ve anlamsız olma ihtimaline rağmen, işte karşınızdayız. Neden mi? Sadece kendi adıma konuşuyorum. Kendi entelektüel gelişim sürecimde, uygarlık eleştirisinin iki nedenden ötürü âdeta kaçınılmaz olduğunu fark ettim.

Birincisi, modern dünyada son derece rahatsız edici bazı trendlerle alakalı. Öyle görünüyor ki, gezegeni öldürüyoruz. Revizyonist ” bilinçli kullanım ” taraftarları bize endişelenmemiz gereken bir şey olmadığını söylüyor; çevreye yönelik tehlikelerin aşırı derecede abartıldığını söylüyorlar. Kanımca bu, hüsnükuruntuların en pervasız halidir. Tahminlere göre okyanuslar ölmekte, insan nüfusu toprağın uzun vadedeki taşıma kapasitesinin epey ötesinde artmakta, ozon tabakası delinmekte ve küresel iklim endişe verici istikrarsızlık sinyalleri vermektedir. Köklü adımlar atılmadığı takdirde, elli yıl içinde dünya nüfusunun büyük çoğunluğu, bozulmamış herhangi bir ilkel kabilenin yaşam tarzının yanında cennet kalacak koşullarda yaşıyor olacaktır.

Uygarlığın kendi başına hatalı olmadığı, yüzleştığımız sorunların kendine özgü ekonomik ve tarihsel koşullardan kaynaklandığı iddia edilebilir. Fakat en azından modern sanayi sistemimizin geçmişe uzanan eğilimlerimizin ürünü olduğu ihtimalini de göz önünde bulundurmalıyız. Roma, Mezopotamya, Çin ve diğer geçmiş uygarlıkların ardında bıraktığı ekolojik yıkımla ilgili yakın zamanda yapılan değerlendirmelerden çıkan sonuç her halükarda budur. Belki de onların hatalarını devasa bir ölçekte tekrarlıyoruzdur?

Uygarlığı eleştirmemin ilk nedeni çevre üzerindeki etkileriyle ilgili idiyse, ikincisi de insanlar üzerindeki etkileriyle ilgilidir. Uygar insanlar olarak bizler de aynı şekilde evcilleştirildik. İnekler ve koyunlar aylar ve kartallar için nasılsa, biz de ilkel insanlar için öyleyiz. Kaliforniya’da yaşadığım kiralık konutta ev sahibim evcilleştirilmiş iki beyaz ördek besliyor. Bu ördekler, kanatlarının uçmalarını engelleyecek kadar küçük olması için

yetiştirilmiştir. Bakıcıları için bu bir kolaylık, ancak yabancı ördeklerle karıştırdığında bunlar acınacak yaratıklardır.

İlkel halkların çoğu da teknolojimiz ve sayımız nedeniyle güçlü ve tehlikeli olsak da bizi acınacak yaratıklar olarak görme eğilimindedir. Uygarlığı bir tür sosyal hastalık olarak kabul ederler. Biz uygar insanlar sanki güçlü bir uyuşturucuya bağımlıymışız gibi davranıyoruz - para, fabrikadan çıkmış mallar, petrol ve elektrik formlarında hayatımıza giren bir uyuşturucuya. Bu ilaç olmadan çaresiz olduğumuzdan, bu ilacın tedarikine yönelik her türlü tehdidi varlığımıza yönelik bir tehdit olarak görmeye başladık. Bu nedenle arzu (daha fazlası için) ya da korku (sahip olduklarımızın elimizden alınacağı korkusu) ile kolayca manipüle edilebiliyoruz ve ticari ve siyasi menfaat sahipleri kendi kâr ve kontrol hedeflerine ulaşmak için arzularımızı ve korkularımızı yönetmeyi öğrendiler. Kullandığımız ilacın üretiminin kölelik, hırsızlık ve cinayet yahut bunların ekolojik karşılıklarını içerdiği söylendiğinde, katlanılması güç bir ikileme yüzleşmek istemediğimiz için haberleri görmezden gelmeye meylediyoruz.

Mevcut uygarlığımız mevcut formuyla ekolojik olarak bariz bir şekilde sürdürülemez olduğundan, torunlarımızın birkaç on yıl içinde, yeni yaşam tarzları ister bilinçli bir seçimle isterse tesadüfen ortaya çıksın, çok başka hayatlar yaşayacakları barizdir. Eğer insanoğlu kendi yolunu bilinçli bir şekilde tayin edecekse, müzakerelerimizin burada yaptığımız gibi bizzat uygarlığın eleştirisini de içermesi gerektiğine inanıyorum. Bu tür bir eleştiride zımmen yer alan soru şudur: Geçmişte eksik yahut düşünmeden yapıp da şimdi daha iyi yapabileceğimiz neler var? İşte tam da bu yapıcı ruh çerçevesinde izleyen görüşlerimi sunuyorum size.

İlkelcilik Nedir?

Özgürlüğün ve masumiyetin altın çağının artık geride kaldığı fikri tüm dünya dinlerinin odağında yer alır, aynı zamanda insanların düşünce tarihinin en etkili konularındandır ve köklere dönüşün gerekliliğine dair süregelen bir kanı olan primitivizmin en köklü ve karakteristik dışavurumudur.

Felsefi bir fikir olarak ilkelciliğin savunucuları da olmuştur: Lao Tze, Rousseau ve Thoreau'nun yanı sıra çoğu pre-Sokratik, ortaçağ Yahudi ve Hristiyan teologları ile 19. ve 20. yüzyıl anarşist toplum kuramcıları, doğaya bağlı basit bir yaşamın üstün olduğunu (farklı temellerde ve

farklı yollarla) savunmuşlardır. Daha yakın zamanlarda, pek çok antropolog dünyanın en "ilkel" toplumlarının, yani günümüzde dünya nüfusunun yüzde birinden daha azını oluşturan avcı ve toplayıcı halkların yaşam tarzlarının sağladığı manevi ve maddi faydalara duydukları hayranlığı dile getirmişlerdir.

Bu sırada, aşırı nüfus artışı ve gezegenin ekolojik bütünlüğünün tahrip edilmesinin doğurduğu bir krize yaklaşmakta olan uygarlık, şamanizm, kabile gelenekleri, herbalizm, radikal çevrecilik ve doğal gıdalara olan ilginin artmasıyla ilkelciliğin yeniden gündeme gelmesine vesile olmuştur. Uygarlığın doğa üzerindeki tahakkümünde aşırıya kaçtığı ve hayatta kalmak veya en azından yaşanan hayattan tatmin olmak için ilk atalarımızın kendiliğindenlik ve doğallığının bir kısmını yeniden elde etmemiz gerektiğine dair yaygın (ancak kesinlikle evrensel olmayan) bir görüş var.

Uygarlık Nedir?

Uygarlık kavramının pek çok olası tanımı bulunmaktadır. Cavis, "kasaba" yahut "kent" kelimesinden türetilmiş olması, asgari bir tanımın "kent kültürü" şeklinde olabileceğini telkin etmektedir. Uygarlık aynı zamanda yazmak, iş bölümü, ziraat, örgütlü savaş, nüfus artışı ve sosyal tabakalaşma anlamına da geliyor olabilir.

Gene de eldeki son kanıtlar bu niteliklerin her zaman birlikte var olduğu fikrini gündeme getirmektedir. Örneğin, Elizabeth Stone ve Paul Zimansky'nin Mezopotamya kenti Maskan-shapir'deki güç ilişkilerine dair değerlendirmeleri (Nisan 1995 tarihli Scientific American'da yayınlanmıştır) kent kültürünün sınıfsal bölünmeler anlamına gelmek zorunda olmadığını göstermektedir. Araştırmacıların bulguları, uygarlığın en erken döneminde bunlardan arınmış olduğunu gösteriyor gibi duruyor. Ancak gene de Yakın Doğu, Uzak Doğu ve Orta Amerika'daki uygarlık tarihinin büyük bölümü aynı zamanda krallığın, köleliğin, fethin, tarımın, aşırı nüfusun ve ekolojik tahribatın da tarihidir. Bu özellikler uygarlığın en son evreleri olan sanayi devleti ve küresel pazarda da devam etmekte, ancak artık kralın yerini devletin kendisi almakta, kölelik ücretli işçiliğe ve çok uluslu şirketler de fiili sömürgecilik görevini üstlenmektedir. Bu arada, (tarımla başlayan) üretimin mekanikleştirilmesi insan yaratıcılığının neredeyse her alanını ele geçirmekte, nüfus hızla artmakta ve organize

savaşlar daha önce eşi benzeri görülmemiş seviyelerde kan dökülmesine sebep olmaktadır.

Yabani Benlik/Evcil Benlik

İnsanlar doğumlarından itibaren içinde bulundukları kültürel çevre ve kendilerine en yakın kişilerle olan etkileşimleri tarafından şekillendirilmektedir. Uygarlık bu birincil ilişkileri, bebeği evcilleştirecek, yani onu doğadan bir adım uzakta bir sosyal yapıda yaşamaya alıştırarak şekilde manipüle eder.

Bebek tamamen şimdiki zamanda, annesine derinden bağlı, saf bir şehvet ve masumiyet içinde yaşar. Ancak büyüdükçe, annesinin kendi öncelikleri ve sınırları olan bağımsız bir entite olduğunu keşfeder. Bebeğin ilişki tecrübesi spontane bir güvenden ihtiyaç ve özlemle dolu bir ilişkiye evrilir. Bu durum çocuğun bilincinde Öz ve Öteki arasında bir uçurum yaratır ve çocuk derinleşen bu uçurumu başlangıçta bir oyuncak ayı gibi alternatif nesnelerle kapatmaya çalışır; daha sonra ise psişik boşluğu dolduracak ve böylece bir güvenlik hissi sağlayacak şekilde eklemeler ve inançlar edinir. Bireyleri mülkiyet ve güç arayışına iten ve insanlar ellerini taşın altına koydukça bürokrasiler ve teknolojiler yaratan şey, bu alternatif nesnelere duyulan kuvvetli insani bir ihtiyaçtır.

Bu süreç, bebeğe hoşgörüyle yaklaşılın, bebeklik dönemi boyunca bir bakıcıyla sürekli fiziksel temas halinde olan ve daha sonra geçiş törenleri yapılan primitif çocuk yetiştirme durumunda aynı şekilde meydana gelmez. İlkel kültürlerde geçiş dönemine duyulan ihtiyaç konusunda nesneler en asgari düzeye indirilmiş gibi görünmektedir. Antropolojik ve psikolojik araştırmalar, uygar insanların duygusal bozukluklarının çoğunun, kültürümüzün doğal çocuk yetiştirme yöntemlerini ve inisiyatif törenleri terk etmesinden ve beşikten üniversiteye kadar yabancılaştırıcı pedagojik uygulamaları sistematik olarak ikame etmesinden kaynaklandığını öne sürmektedir.

Sağlık: Doğadan mı Suni mi?

Sağlık ve yaşam kalitesi konusunda uygarlık, diğer konulara kıyasla daha pasif ama yine de zararlı olmuştur. The Paleolithic Prescription

(1988) adlı eserde S. Boyd Eaton, M.D. ve diğeri, tarım öncesi halkların genel olarak sağlıklı bir yaşam tarzına sahip olduğunu ve sanayileşmiş ülkelerdeki tüm ölümlerin yüzde 75'ine yol açan kanser, kalp hastalığı, felç, diyabet, amfizem, hipertansiyon ve sirozun uygar yaşam tarzlarımızdan kaynaklandığını savunmuştur. Diyet ve egzersiz bakımından, tarım öncesi yaşam tarzları, tarımsal ve medeni halklarınkine göre açık bir üstünlük göstermiştir.

Uygar toplumlarda uzun yaşam süresindeki çok övülen artışlar, mucize ilaçlardan çok, şehirlerin aşırı kalabalıklaşmasının yarattığı koşulları düzeltmek için daha iyi sağlık koşullarından ve bebek ölümlerindeki azalmalardan kaynaklanmıştır. Modern antibiyotikler sayesinde pek çok hayatın kurtulduğu doğrudur. Ancak antibiyotikler, sağlık yetkililerinin önümüzdeki yüzyılda benzeri görülmemiş salgın hastalıklara yol açabileceğinden korktukları dirençli mikrop türlerinin evriminden de sorumlu görünmektedir.

Kanıtları en az 60.000 yıl öncesine dayanan kadim şifalı bitkiler pratiği, bütün üstün hayvanlar tarafından içgüdüsel bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Şifalı bitki bilgisi modern tıbbın temelini oluşturmuş ve birçok yönden ona üstünlüğünü kanıtlamıştır. Modern sentetik ilaçlar sayısız örnekte, daha güvenli ya da daha etkili oldukları için değil, üretimleri daha kolay olduğu için bitkilerin yerini almıştır.

Diğeri "doğal" şifa yöntemlerinden masaj, "plasebo etkisi", meditasyon ve görselleştirme kullanımının da etkili olduğu gösterilmektedir. Tıp doktorları Bernie Siegel ve Deepak Chopra makineleşmiş tıbbi eleştirmekte ve şifa mesleğinin geleceğinin tutumsal ve doğal terapiler yönünde olduğunu söylemektedir.

Spiritüellik: Çiğ mi yoksa Pişirilmiş Bir Şey mi?

Spiritüellik farklı insanlara farklı şeyler çağırır - daha yüksek bir güç ya da güçler karşısında alçakgönüllülük; başkalarının acılarına karşı şefkat; bir soy ya da geleneğe bağlılık; Dünya ya da Doğa ile kurulan hissi bir bağ; bilincin "daha yüksek" hallerine doğru evrim; ya da tüm canlılarla ya da Allah ile bir olmanın mistik deneyimi. Kutsal tanımlamanın ya da deneyimlemenin bu temel yollarının her birine ilişkin olarak,

spontane spiritüellik, uygarlığın büyümesiyle birlikte düzene girmiş, dogmalaşmış, hatta militarize olmuş gibi görünmektedir. Dünya dinlerinin kurucularından bazıları sezgileriyle hareket etmiş ilkelciler olsa da (İsa, Lao Tze, Buda), onların takipçileri genellikle tahakküm içeren hiyerarşilerin gelişmesini desteklemişlerdir.

Yine de resim her zaman bu kadar net değil. Tamamen uygar Roma Katolik Kilisesi, Batı'nın en büyük ilkelcilerinden ikisini - Aziz Francis ve Aziz Clair - yetiştirirken; 20. yüzyılın başlarında Almanya'daki neoşamanik, vejetaryen ve herbalist hareketler baş otoriterler Heinrich Himmler ve Adolph Hitler'i kendine çekmiştir. Elbette Nazizmin militarizmi ve katı egemen örgütlenmesi ilkel yaşama tamamen yabancıyken, Aziz Francis ve Aziz Clair'in gönüllü yoksulluğu ve hayvanlara kutsal muamelesi avcı ve toplayıcı halkların çoğunun yaşam tarzını ve dünya görüşünü anımsatıyordu. Eğer Nazizm atavistikse, bu sadece oldukça selektif bir düzeydeydi.

İktisat: Bedelsiz mi yoksa Bir Bedeli mi Var?

Ekonomi, özünde insanların materyal arzu ve gereksinimlerini karşılama yolunda toprak ve birbirleriyle nasıl ilişki kurduklarıyla ilgilidir. En ilkel toplumlarda bu ilişkiler doğrudan ve basittir. Toprak, barınak ve yiyecek ücretsizdir. Her şey paylaşılır, zengin ya da fakir insan yoktur ve mutluluk ile maddi varlık biriktirmek arasında çok az ilişki vardır. İlkel insan görece bolluk içinde yaşar (tüm ihtiyaçlar ve istekler kolayca karşılanır) ve bolca boş zamanı vardır.

Buna mukabil uygarlık, teknolojik inovasyon ve piyasa olmak üzere iki ekonomik temel üzerinde yükselmektedir. Buradaki "teknoloji" sabandan nükleer reaktöre kadar her şeyi kapsar ve hepsi de doğadan daha verimli bir şekilde enerji ve kaynak elde etmek için kullanılan araçlardır. Ancak verimlilik zamanın şeyleştirilmesi demektir ve bu yüzden uygarlık her zaman geçmiş ve gelecekle meşgul olmaya neden olur; sonunda içinde bulunulan an adeta ortadan kaybolur. Verimliliğin diğer insani değerlerden öncelikli hale gelmesi, işçinin yalnızca makinenin bir eklentisi, saatlerin ve ücretlerin kölesi haline geldiği otomatize işyeri olan fabrikada kendini göstermektedir.

Piyasa, uygarlığın birbirinden farklı unsurları bir teati aracı (para) vasıtasıyla eşitlemesinin yoludur. Her şeye paraya göre değer biçmeye alıştıkça, şeylerin benzersizliği duygusunu kaybetme eğilimindeyiz. Sonuçta, bir hayvanın, bir dağın, bir sekoya ağacının ya da bir saatlik insan hayatının değeri nedir? Piyasa bize kıtlık ve talebe dayalı sayısal bir cevap verir. Bu unsurların değerinin ölçülebilir olduğuna inandığımız ölçüde, kalbi ve ruhu olmayan, duyarsızlaştırılmış ve desakralize edilmiş bir dünyada yaşıyoruz demektir.

Yaşadığımız ekolojik açıdan yıkıcı, insani açıdan öldürücü ekonomik kafesten çıkış yolları hakkında bir fikir edinmek için yalnızca ilkel yaşam tarzlarını değil, ekonomist E. F. Schumacher'in önerilerini, teknoloji ve paranın marjinalleştirildiği ütopyik topluluklardaki insanların deneyimlerini ve gönüllü sadelik tutumunu benimsemiş bireylerin yaşamlarını inceleyebiliriz.

Hükümet: Tabandan Tepeye mi Yoksa Tepeden Tabana mı?

İlkel insan toplumlarında lider, patron, politika, yasa, suç ya da vergi bulunmaz. Kadınlar ve erkekler arasında genellikle çok az iş bölümü vardır ve böyle iş bölümünün olduğu yerlerde de her iki cinsiyetin katkılarına az ya da çok eşit değer verilir. Muhtemelen bunun bir sonucu olarak, birçok toplayıcı halk nispeten barışçıldır. Antropolog Richard Lee'nin bulduğu !

Kung [Güney Afrika'daki Buşmanlar] savaştan nefret eder ve savaşı herkesin aptal olduğunu düşünür.

Tarımla birlikte genellikle iş bölümü, artan cinsel eşitsizlik ve sosyal hiyerarşinin başlangıcı da gelir. Rahipler, krallar ve organize gayri şahsi savaşlar tek bir pakette bir araya gelmiş gibi görünüyor. Sonunda, yasalar ve sınırlar tam teşekküllü devletin oluşumunu tanımlar. Zorlama ve şiddetin odağı olarak devlet, 19. ve 20. yüzyıllarda sömürgecilik, faşizm ve Stalinizmde doruk noktasına ulaşmıştır. Demokratik endüstriyel devlet bile esasen çok uluslu şirket tarzı sömürgeci baskı ve iç köleleştirmenin bir aracı olarak işlev görmekte, vatandaşlarına sadece şirket iktidarının ilerlemesi için biraz farklı gündemlere sahip siyasi partileri temsil eden seçilmiş profesyonel bürokratlar arasında seçim yapma hakkı tanınmaktadır.

Anarşist sosyal filozoflar, 19. yüzyılın başlarında William Godwin'den başlayarak, dünyanın medeni siyasi liderlerinin çoğunun giderek radikalleşen devletçiliğine eleştirel bir karşı duruş sergilemişlerdir. Anarşizmin temel fikri, insanların temelde sosyal olduklarıdır; kendi başlarına bırakıldıklarında, karşılıklı yararları için işbirliği yapma eğilimindedirler. Her zaman istisnalar olacaktır, ancak bunlar en iyi şekilde gayri resmi ve bireysel olarak ele alınır. Pek çok anarşist, eylem halindeki anarşinin olumlu örnekleri olarak Atina polis'ini, Fransız Devrimi sırasında Paris'teki "seksiyonları", 18. yüzyılın New England kasaba toplantılarını, 1930'ların sonlarında Barcelona'daki halk meclislerini ve 1968 Paris genel grevini gösterir.

Bu örnekler, çeşitliliğin ve kendiliğindenliğin hem insan ilişkilerinde hem de doğada engellenmeden gelişmesine izin verilen bir tür toplumsal ekoloji olasılığına işaret etmektedir.

Uygarlık ve Doğa

Uygar insanlar dünyaya insan merkezli bir bakış açısıyla bakmaya alışkındır. Çevreye olan ilgimiz faydacıdır: sadece kamp ve dinlenme yeri olarak bile olsa, insanların kullanımına (ya da potansiyel kullanımına) açık olduğu için değerlidir.

Buna karşın ilkel halklar doğayı doğu olduğu için değerli görme eğilimindeydi. Birçok kültürde hayvanların gereğinden fazla avlanması ya da ağaçların kesilmesi yasaklanmıştır. Avustralya'nın yerli halkları, kozmik düzende birincil amaçlarının toprağa yoğunlaşmak olduğuna inanıyorlardı; bu da bitki ve hayvan türlerinin ve tabiatın kendisinin periyodik olarak yüceltilmesi için için törenler düzenlemek anlamına geliyordu. İnsan merkezli ve çevre merkezli dünya görüşleri arasındaki fark hesaplanamaz. Şu anda, biz insanlar kendimizi gezegendeki en zeki tür olarak görürken, hayal edilebilecek en akılsız şeyleri yapmaktayız: kendi doğal yaşam sistemimizi bertaraf etmek. Burada sadece fabrika çiftliklerinde yetiştirilen evcilleştirilmiş gıda olacak hayvanlara yapılan muamele, toprakların tahrip edilmesi, hava ve suyun kirletilmesi ve yabani türlerin yok olması gibi konulardan bahsetmemiz yeterli olacaktır, zira bu dehşet verici olaylar yeterince kayda değerdir. İnsanlığı doğal ortamından ayıran ve insan haricindeki doğanın özündeki değeri reddeden yerleşik ve git-

tıkçe daha da derinleşmekte olan bir düşünce yapısı olmasaydı, bunların yaşanması da pek olası olmazdı.

Anarşist Kütüphane

Richard Heinberg
Uygarlık Bir Hata mıydı?
1997

11.06.2022 tarihinde şuradan alındı: gayrnesriyat.substack.com

Çeviri: Gayr Neşriyatı

İngilizce Aslı: Was Civilization a Mistake?

tr.anarchistlibraries.net